

майна: Дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2010.

14. Белкин А.Р. Теория доказывания: Науч.-метод. пособие. – М., 1999.

15. Тарасенко В.Є. Оперативно-розшукова характеристика злочинів як основа визначення об'єктів оперативно-розшукового впливу // *Методологічні проблеми теорії і практики ОРД в сучасних умовах: Вісник ЛАВС.* – 2004. – № 3. – Ч. 2. – С. 130-136.

16. Шиенок В.П. Оперативно-розыскная тактика раскрытия умышленных убийств: Учеб. пособие. – Минск, 1989.

17. Тактика і методика розкриття вбивств на замовлення (за матеріалами ДКР МВС України): Метод. рекомендації // *Бюлетень з обміну досвідом роботи.* – 2003. – № 148. – С. 40-64.

18. Железов Є.О., Колошко І.М. Особливості розкриття серійних вбивств // *Вісник Львів. ін-ту внутр. справ.* – 1998. – № 3. – С. 128-129.

19. Доброродній О. А. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств на замовлення, вчинених з корисливих мотивів у сфері підприємництва: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2011.

20. Гончаренко В.И., Кушнир Г. А., Подпалый В. Л. Понятие криминалистической характеристики преступлений // *Криминалистика и судебная экспертиза.* – К., 1986. – Вып. 33. – С. 3-8.

21. Горяинов К.К. Криминологическая характеристика преступлений: Криминологические исследования. – М., 1980. – Вып. 1.

22. Лисенко А.М. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із незаконним виготовленням та реалізацією алкогольних напоїв // *Бюлетень обміну досвідом роботи.* – К., 2008. – Вип. № 172. – С. 89-94.

23. Антонов К.В. Особливості оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів // *Вісник ЛІВС.* – 2001. – № 3. – С. 3-14.

24. Ларичев В.Д. Оперативно-розыскная характеристика экономических преступлений: понятие и содержание // *Оперативник (сыщик).* – М., 2009. – Вып. № 1 (18). – С. 11-16.

25. Тарасенко О.С. Протидія злочинам у сфері земельних відносин (оперативно-розшукові засади): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2011.

Надійшла до редакції 14.11.2012

В.М. Плетенець

кандидат юридичних наук
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

УДК 343.98

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, КВАЛІФІКОВАНИХ ВІДПОВІДНО ДО ст. 259 КК УКРАЇНИ

Розглянуто структуру типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано чотиричленну градацію типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Ключові слова: *початковий етап розслідування, типова слідча ситуація, неправдиве повідомлення.*

Рассматривается структура типичных следственных ситуаций перво-

начального етапу розслідування преступлений. На основі проведеного дослідження обґрунтовується чотиричленна градація типових слідствених ситуацій первісного етапу розслідування заведомо ложних повідомлень про загрозу життю громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності.

Ключеві слова: *первісний етап розслідування, слідствена ситуація, ложне повідомлення.*

The article deals with the structure of a typical investigative situations initial stage of investigation of crimes. Based on this study substantiates the typical effect of a four-scale situations initial stage of investigation of wittingly false reports about the threat to citizens' security, destruction or damage of property objects.

Keywords: *the initial stage of the investigation, the investigation situation, a false report.*

Постановка проблеми. Для належної організації процесу розслідування злочинів прийнято поділяти на етапи. Незважаючи на те, що єдиної думки щодо їх кількості серед вчених немає, переважно в якості основного ними визначається початковий етап розслідування злочинів. Його результативність у більшості випадків визначає успішність розслідування, встановлення та викриття винних. Вивченням судово-слідчої практики за суспільно небезпечними діяннями, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України, нами з'ясовано, що слідчі відчують труднощі у визначенні та організації розслідування розглянутих злочинів на початковому етапі. Результатом цього може бути порушення строків розслідування, необґрунтоване зупинення кримінальних справ.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Організації розслідування злочинів на початковому етапі приділялась увага багатьох вчених-криміналістів: Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, І.О. Возгріна, А.Ф. Волобуєва, Ю.Д. Федорова, О.Г. Філіппова, В.Ю. Шепітька, О.О. Ексархопула, М.П. Яблокова та ін. Проблему типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування неправдивих повідомлень про акт тероризму на території Російської Федерації розглядали О.О. Беляков та Д.В. Тишин. Однак типовим слідчим ситуаціям, що виникають на початковому етапі розслідування заведомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, належної уваги з боку вітчизняних науковців приділено не було. У зв'язку із цим окремі аспекти зазначеної проблеми потребують додаткового дослідження. Це і визначає актуальність даної статті.

Метою даної статті є формування, на підставі проведеного дослідження типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування суспільно небезпечних діянь, кваліфікованих відповідно до ст. 259 КК України.

Виклад основного матеріалу. Початковий етап розслідування злочинів визначається недостатньою кількістю інформації слідчого про злочин. При цьому знання обставин події, її походження та причинного

взаємозв'язку у зазначений період є неповним та неточним, тобто ймовірним [5, с. 46].

Зазначене також може простежуватись стосовно злочинів, кваліфікованих відповідно до ст. 259 КК України. Тобто слідчий в обмежений час, в умовах інформаційної невизначеності стикається з необхідністю організувати як власну діяльність, так і діяльність оперативних працівників, спрямовану на розкриття та розслідування даного суспільно небезпечного діяння.

Типові, тобто найбільш характерні слідчі ситуації, як стверджує А.Ф. Волобуєв, відіграють ключову роль при формуванні практичних рекомендацій у кожній частковій методиці розслідування. Слідчі ситуації, продовжує автор, визначаються як типові на основі узагальнення багаторічного досвіду розслідування злочинів окремих видів [4, с. 29].

На особливій важливості виділення типових слідчих ситуацій з метою орієнтації в обстановці, що складається на самому початку розслідування, наголошують О.М. Васильєв і М.П. Яблоков, оскільки успіх розкриття злочину, як правило, залежить від правильності та швидкості дій слідчого саме на початку слідства [3, с. 139].

Заслуговує на увагу й позиція, висловлена В.Ю. Шепітьком щодо типових слідчих ситуацій, стосовно яких можна намітити певний спосіб дій слідчого у процесі отримання доказової інформації. Значення типових ситуацій дозволяє не тільки передбачити їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обрати відповідні засоби, прийоми та методи [6, с. 262].

З наведених науковцями думок щодо типових слідчих ситуацій можна дійти висновку, що основне їх призначення полягає у сприянні правоохоронцям в організації процесу розслідування на відповідному етапі. Висвітлення цих ситуацій за певним злочином дозволяє здійснювати розслідування на якісно новому рівні. Передбачення настання певної ситуації та її аналіз сприяють визначенню напрямків вжиття відповідних заходів організаційного характеру з метою здійснення впливу на неї.

Далі вважаємо за необхідне з'ясувати, які з типових слідчих ситуацій визначаються науковцями з точки зору обсягу та змісту наявної інформації за злочинами певного виду або групи на конкретному етапі їх розслідування.

Так, О.О. Ексархопуло до типових слідчих ситуацій, характерних для початкового етапу розслідування злочину, відносить: 1) характер події та дані про злочинця невідомі; 2) характер події, що мала місце, відомий, однак відсутні відомості про злочинця (або ці відомості неповні); 3) злочинець відомий, але незрозумілий характер події, що мала місце (або відомості про характер події неповні) [7, с. 270].

Дещо іншу точку зору висловлюють В.В. Агафонов та О.Г. Філіппов, котрі вказують, що для початкового етапу розслідування крадіжок та низки інших злочинів характерні три типові слідчі ситуації: 1) злочинець затриманий на місці злочину; 2) злочинець не затриманий, але про

нього є певні відомості, що дозволяють організувати його розшук; 3) злочинець не затриманий і ніяких даних про нього немає [1, с. 160].

Зазначені типові слідчі ситуації необхідно розглядати крізь призму характеристики сприятливості встановлення злочинця та процесу розслідування кримінальної справи. Найкращою та, відповідно, сприятливою сукупністю умов, що склалась на певний момент, слід вважати ту, коли злочинець затриманий на місці злочину. У такій ситуації зазвичай немає необхідності у проведенні розшукових дій з його встановлення. У результаті виявляється достатня кількість матеріальних та ідеальних слідів. Проведення ряду слідчих дій з відповідними учасниками забезпечує отримання максимальної сукупності доказової інформації. Найчастіше і позиція зловмисника не характеризується протидією процесу розслідування.

Відповідно, як несприятливі або складні слідчі ситуації слід сприймати ті, коли злочинець не затриманий, але про нього є певні відомості, що дозволяють організувати його розшук, а також коли злочинець не затриманий і ніяких даних про нього немає. У цих ситуаціях з різним ступенем складності проводяться як процесуальні, так і непроцесуальні дії. І чим менша кількість відомостей зібрана про зловмисника на початковому етапі розслідування, тим у гіршому та складнішому стані знаходиться справа. Тобто для встановлення злочинця та притягнення його до відповідальності по кожній зазначеній ситуації співробітникам необхідно здійснити різні за кількістю та послідовністю слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Це, відповідно, визначатиме ступінь проблемності за кожною кримінальною справою та різновид слідчої ситуації, що склалась.

Незважаючи на те, що кожен злочин розглядуваної категорії є індивідуальним, за ними простежуються певні спільні риси. Виникнення схожої сукупності умов дозволяє простежити їх та сформулювати типові слідчі ситуації за злочинном розглядуваної категорії.

Слід погодитись із висловленими науковцями поглядами щодо типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів. Однак стосовно досліджуваних суспільно небезпечних діянь наведені криміналістами типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування можуть бути запроваджені за умови їх коректив.

Безумовний науковий інтерес викликають типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів розглядуваної категорії, запропоновані О.О. Беляковим та Д.В. Тишиним, з поділом за ступенем їх проблемності на: 1) сприятливі, до яких відносять ситуацію, коли є інформація про злочин та відома особа злочинця, котра передала повідомлення про підготовку акту тероризму; 2) несприятливі, в які включені ситуації:

- є інформація про злочин, але особа злочинця, котра передала завідомо неправдиве повідомлення, невідома;
- особу, що передала завідомо неправдиве повідомлення, встановлено, але вона переховується від правоохоронних органів і місце її зна-

ходження невідоме [2, с. 69].

Беручи до уваги певну схожість з уже проведеним на теренах Російської Федерації О.О. Беляковим та Д.В. Тишиним дослідженням, вважаємо, що позиція цих науковців щодо об'єму та змісту типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування розглядуваної категорії злочинів, котрі вчинюються в Україні, потребує уточнення.

Вважаємо за потрібне визначити саме чотиричленну градацію (поділ) типових слідчих ситуацій за злочинами, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України. Необхідність полягає у наведенні не просто більшого переліку, а у висвітленні всіх можливих ситуацій, що можуть скластися на початковому етапі розслідування відповідного злочину. Тобто у випадку залишення тричленної градації, наведеної вище, всупереч результатам, отриманим у процесі проведеного дослідження, це приведе до неможливості висвітлення всіх існуючих слідчих ситуацій початкового етапу розслідування. Відповідно, визначення цих ситуацій терміном «типові» буде некоректним через їх невідповідність реальній картині, що складається за досліджуванним злочином. У результаті упущення будь-якого різновиду з визначених нами ситуацій проведена теоретична робота не тільки не буде відповідати істинним (справжнім) ситуаціям, що складаються за розглядуваними злочинами на початковому етапі, а й буде їм суперечити. Це призведе до неможливості практичного використання проведеного дослідження у визначенні ситуацій за справами, кваліфікованими відповідно до ст. 259 КК України.

Виходячи зі вказаного, пропонуємо визначити типові слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а саме:

- 1) злочинець відомий, його затримано під час протиправного діяння або відразу після його вчинення;
- 2) злочинець відомий, але він з місця вчинення злочину зник;
- 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього;
- 4) злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього.

Обґрунтовуючи власну позицію щодо слідчих ситуацій початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вважаємо за необхідне розглянути (навести) отримані нами результати.

Вивченням кримінальних справ за цими суспільно небезпечними діяннями встановлено, що на початковому етапі розслідування склалися такі слідчі ситуації:

- 1) злочинець відомий, його затримано під час злочину або відразу після його вчинення (44 %);
- 2) злочинець відомий, але він зник з місця вчинення злочину (14 %);
- 3) злочинець невідомий, але є окремі дані про нього (23 %);
- 4) злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього (19 %).

Наведені дані свідчать, що майже половина злочинців (44 %) затримуються під час протиправного діяння або відразу після його вчинення, що може розглядатись як сприятлива слідча ситуація. За іншою ж частиною справ ситуацію слід розцінювати як проблемну з відповідним ступенем. У цьому випадку найбільш несприятлива слідча ситуація складається, коли злочинець невідомий і не виявлено інформації про нього. Тобто ступінь проблемності в такому випадку на момент порушення кримінальної справи слід розцінювати як максимальний.

Ми не сприймаємо слідчу ситуацію чимось статичним, незмінним. Навпаки, вона є категорією динамічною, рухомою. Відповідно, кожна з зазначених ситуацій потребує відповідного переліку та послідовності проведення слідчих дій, що має визначатися правоохоронцями у кожному конкретному випадку, оскільки кожна дія може переводити ситуацію, що складається, у бік як більш, так і менш сприятливої сукупності умов. На ці зміни передусім впливають наявні у слідчого теоретичні знання щодо існуючих слідчих ситуацій за розглядуваним злочином, а також досвід їх розслідування.

Висновок. Аналізуючи ситуацію, що склалась у справі на початковому етапі, слідчий може відповідним чином організувати процес розслідування. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості цієї діяльності та зменшенню часу, сил та засобів, які витрачаються для одержання позитивного результату.

У подальшому типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності повинні досліджуватися в напрямку визначення необхідності проведення дій при перевірці повідомлень про злочин, слідчих дій, оперативно-розшукових заходів.

Бібліографічні посилання

1. *Агафонов В.В., Филиппов А.Г.* Криминалистика: Пособие для сдачи экзамена. – 5-е изд., испр. – М., 2006.
2. *Беляков А.А., Тишин Д.В.* Виртуальные взрывы: Науч.-практ. пособие. – М., 2004.
3. *Васильев А.Н., Яблоков Н.П.* Предмет, система и теоретические основы криминалистики. – М., 1984.
4. *Волобуєв А.Ф.* Загальні положення криміналістичної методики: Лекція. – Харків, 1996.
5. *Федоров Ю.Д.* Построение и использование версий при исследовании места происшествия // Вопросы криминалистической тактики: Сб. науч. трудов. – Ташкент, 1978.
6. *Шепитько В.Ю.* Криминалистика: Курс лекций. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков, 2005.
7. *Эксархопуло А.А.* Криминалистика в схемах и иллюстрациях: Учеб. пособие. – СПб., 2002.

Надійшла до редакції 17.09.2012